

Фадеева О. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу**Кременчуцького національного університету імені М. В. Остроградського***Петренко В. Ф.,***студент**Кременчуцького національного університету імені М. В. Остроградського*

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ОНОМАСТИЧНИХ ПСЕВДОРЕАЛІЙ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу наявних перекладів ономастичних псевдореалій Дж. Р. Р. Толкіна з урахуванням функціонального підходу до їх відтворення. Розглянуто структуру і семантику авторського ономастичного та прийоми його відображення цільовою мовою.

Ключові слова: ономастична псевдореалія, онім, транскодування, перекладацька трансформація, прагматична адаптація.

Постановка проблеми. У літературі різних народів є загальна закономірність у вживанні власних назв – наділення їх характеристичними й оцінними якістьми задля створення стилістичного ефекту. Саме тому автори віддають перевагу іменам експресивного характеру; до таких авторів можна зарахувати Дж.Р.Р. Толкіна, який створив розгалужену систему значущих власних назв і ще більше стимулював практику й мистецтво їх перекладу, а також підтвердив ґрунтовність теоретичних висновків щодо необхідності перекладу, а не транслітерації цих імен. Посадження у значущих власних назвах номінативно-називної й характеристично-оцінної функції потребує розуміння у назві інформації різних планів [1, с. 164]. Просте транскрибування не вирішує завдання емоційного впливу на читача, і відтворення окремих імен і досі видається проблематичним через низку різнорідних причин як мовного, так і позамовного характеру.

Метою статті є аналіз застосованих у перекладацькій практиці методологічних підходів і прийомів відтворення ономастичних псевдореалій з погляду їхньої адекватності й еквівалентності, виявлення переваг і недоліків з урахуванням потреби збереження форми й змісту аналізованих мовних одиниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на той факт, що жанрова приналежність «Володаря Перснів» є дещо розпливчатою і досі викликає багато дискусій серед толкіністів, беззаперечним залишається той факт, що він є «гібридним», тобто таким, який володіє власними особливостями: змішенням жанрів, детально розробленим вторинним світом, достатком квазівласних імен, темою боротьби добра із злом, релігійно-філософським підґрунтям і так далі. Специфічною межею жанрів фентезі й феєрії є їхній високий ступінь національної особливості, оскільки витоки еволюції фентезі починаються із стародавніх легенд, лицарських романів Середньовіччя. Національна специфіка жанру фентезі пронизує текст на всіх його рівнях і вимагає збереження під час перекладу. Відповідно, підміна англійської культури і англійського менталітету українськими в рамках фантастичного твору позбавляє читача можливості осягати багатства культурного різноманіття. Збереження культурного компонента таких творів приводить

до величезного числа незрозумілих для реципієнта слів, значення яких потребує додаткових пояснень, після чого в читача з'являється можливість сприйняти цілісний художній образ, розібратися в чужих реаліях і малозрозумілих словах. Національно-культурна специфіка не може не відбитися належним чином на авторській картині світу, що виражається у наявності в тексті питомої ваги мовних одиниць, які традиційно мають назву реалії [2, с. 22–23].

Реалія – це вкрай специфічне поняття, характерне для окремого народу, мовної групи, етнічної меншості. Реалії відображають типові для певного народу ознаки його колориту, історичної спадщини [3, с. 53].

У процесі зіставлення мов і культур виділяють елементи, які збігаються, та такі, що не збігаються. До елементів, котрі не збігаються у процесі перекладацької діяльності, нерідко зараховують явища, об'єднані поняттям безеквівалентної лексики. Р.П. Зорівчак зазначає, що національний колорит твору – феномен великої складності, суттєва, необхідна частина змісту твору, його форми. Це – цілком конкретна особливість літературного твору, що може бути виражена яскраво і послідовно як у характері та вчинках дійових осіб, так і в мовній тканині твору, що є чи не найважливішою проблемою стосовно відтворення реалій. Вони – суттєві чинники, власне те, що створює колорит, атмосферу твору, його етноспецифіку [4, с. 39–40]. Але, зважаючи на те, що в текстах фентезійного жанру йдеться переважно про вигадані місця й події, більш доречним видається вживання терміна «псевдореалія», який відображає аналогічне, але властиве «псевдосвіту» поняття. Отже, псевдореалії – це слова, що позначають ту річ, що існує лише в реальності цього світу. Поняття псевдореалії, відповідно, відрізняється від поняття реалії віртуальністю денотата. Термін увиразнює творчий характер реалій Толкіна: на відміну від звичайних реалій, його реалії породжені художньою уявою [5].

Природно, що письменник під час вибору імен звертає увагу на їхню фонеміку, морфеміку, які сприяють передачі експресивних відтінків. Підбираючи імена, автор орієнтується на реальний іменник, загальноприйняту формулу, за допомогою якої можна передати інформацію про соціальний, національний, віковий стани іменованої особи. Функціонування імен власних у тексті має свою специфіку: вони є невід'ємним елементом форми художнього твору, додатком стилю письменника, одним із засобів, що створюють художній образ. Оними можуть нести на собі помітно виражене смислове навантаження, мають незвичайний звуковий вигляд, володіють прихованим асоціативним фоном [6, с. 21].

Виклад основного матеріалу. У художній літературі жанру фентезі використовуються всі види імен власних: звичні «природні» імена, які перенесені автором у літературні твори, і книжкові імена, вивчення яких тільки починається в ономастиці. Останні можна підрозділити на дві нерівнозначні групи залежно від їхніх функціональних особливостей, що відображаються на їхніх зовнішній і внутрішній формах [7]. До першої належать імена власні, «скроєні» авторами за наявними моделями. Ці імена зберігають свою основну функцію, що визначає їхню мовну суть і своєрідність: вони називають предмет думки, співвідносяться з конкретним персонажем або об'єктом, локалізуючи його в часі й просторі. Другу групу становлять ті, які суміщають у собі характеристики власного і прозивного імен. Вони виконують у мові функцію як знака, що називає, так і знака, що означає, бо вони не тільки вказують на об'єкт думки, але й характеризують його. Ядром цієї групи є прізвиська та значущі імена власні – мовні (оказіональні) антропоніми й топоніми. Сміслові ім'я – це своєрідний троп, рівнозначний до певної міри метафорі і порівнянню і використовуваний у стилістичних цілях для характеристики персонажа або соціального середовища. Звертаючись до конкретних фактів відтворення смислових імен, можна виокремити такі моделі:

1. Конверсійні оніми – прості (*Grip – Хан, Wolf – Вовк*) і складні (*Longbottom – Товстбрюхл, Greenleaf – Зеленлист*). Вони не мають ономастичних формантів, а є словами, перетвореними на власні назви. Під час їх відтворення в перекладі основною проблемою постає баланс між двома тенденціями, які вступають у конфлікт: не українізувати ім'я і водночас не відторгати його від ономастичної системи цільової мови. У читача має виникнути відчуття того, що таке ім'я – цілком можлива в мові річ, наприклад, завдяки англоподібним закінченням *-с, -з, --інг, -шир, -ланд* і таким іншим.

2. Змодельовані смислові оніми, створені шляхом видозміни рідних слів за допомогою формантів, а також на основі словосполучень. Такі оніми створюють відчуття фонетичного стереотипу (*Baggins – Торбинс, Злоткінс*). Таке відчуття створюється також завдяки комбінації з типовим англійським ім'ям: “*There was poor Mat Heathertoos, and Rowlie Appledore, and little Tom Pickthorn from over the Hill; and Willie Banks from up-away, and one of the Underhills from Staddle: all good fellows, and they're missed. And Harry Goatleaf that used to be on the Westgate, and that Bill Ferny, they came in on the strangers' side...*” [8]. – «Бідолашні *Мак Верескор, Ролі Сливоу, малюк Том Тернозбір з-за пагорба, та ще Віллі Рийберег і один Підкопай зі Старого Порубу – все порядна публіка, ми за ними досі плачемо. А Харрі, що був за брамника при Західному в'їзді, і Білл Терник переметнулися до тих прибуд...*» [9].

Крім того, відповідну роль виконують і так звані слова-супровідники, на тлі яких смислове ім'я набуває виразності: *містер* – для маленьких гобітів; титули та звання: *King of Numenor – Король Нуменору, the Lady of Lorien – Володарка Лорієну*. Топоніми-псевдореалії вживаються як зі словами-супровідниками (*the River Hoarwell – Річка Буїна*), так і без них (*Moria*), причому під час перекладу ця деталь не завжди відтворюється. Тут перевага віддається широкому контексту (*The Wild – Чащоба, Eressea – Мопе, Argonath – Кам'яні Гіганти, the Stock-brook – Плавенка, Greyflood – річка Сіра, Kheled-zarant – озеро Келед-зарам, Cloudhead – гора Среброг*). Феномен навряд чи є випадковим, оскільки перекладач кожного разу, відмовляючись від транскодування смислового імені, вирішує функціонально-стилістичне завдання.

Коли з різних причин виникає необхідність відхилитися від близьких відповідників, перекладач вдається до такого змісту для внутрішньої форми імені, який адекватно характеризує схожість з ім'ям оригіналу риси персонажу. Тоді оцінно-характеристичний зміст буде адекватним, а художньо-стилістична функція рівнозначною (*the Boffins – Мудрики, Samwise – Щиросерд, Farmer Maggot – Бурюк, Gorphendad Oldbuck – Горемик Побіжайк, the Horse-lords – Рустанійці, Orcist – меч Врагоріз*).

Дж. Толкін закодував у своєму творі велику кількість мовних і літературних алюзій англословного регіону, відтворити які він уважав за обов'язок перекладачів [10]. Б.В. Стасюк, аналізуючи українські переклади «Володаря Перснів», звертає увагу на декілька фактів [11, с. 188–189]. У романі «Володар Перснів» велику вагу має концепт *doom*. Він фігурує у топонімі *Mount Doom*: “*Smoke rises once more from Orodruin that we call Mount Doom*” [8]. Ось як цей фрагмент передано в українських перекладах: «*Вершина Ородруїну – Зубної гори, як ми її зовемо, – знов оповита димом*» [9]. «*Дим знову куриться з Ородруїну, який ми називаємо Фатум-горою*» [12]. Суто технологічно переклади правомірні, оскільки сукупність лексичних значень *doom* містить запропоновані ними варіанти. Проте в порадах перекладачам сам Дж. Толкін особливо наголошував на етимології слова, первинним значенням котрого був судовий присуд із яскраво вираженою релігійною конотацією на християнське поняття *Doomsday* – «День Страшного суду» [цит. за 11, с. 188–189]. Автор зауважує, що жоден український варіант подібну конотацію не зберігає. Тож, керуючись саме етимологічним критерієм, Б.В. Стасюк радить використовувати варіант *Судна гора* або *Гора Судьби*, еквівалентні авторському задуму. Ба більше: у романі фігурує *Crack of Doom* – печера у *Mount Doom*, етимологія котрого не тільки прив'язана до назви гори, а має конкретне літературне походження – «Макбет» В. Шекспіра, де це словосполучення означає саме удари грому, «грубний глас» під час Страшного суду. Українською подібну двозначність передати складно, а тому в перекладах маємо *Зубну Щілину* в А. Немирової та *Провалля Фатуму* в О. Фешовець [ibid].

Варто окремо підкреслити, що не всі ономастичні псевдореалії Толкіна є значущими. Автор створив цілий пласт імен для персонажів різними штучними мовами, передачу яких бажано здійснювати зі збереженням їхньої фонетичної форми (*Balin, Gimli, Durin, Dwalin, Gloin, Thorin*,). “*Ai na vedui Dunadan! Mae govannen! His speech and clear ringing voice left no doubt in their hearts: the rider was of the Elven-folk*” [8].

Отже, переклад ономастичних псевдореалій «Володаря Перснів» – комплексна проблема, на розв'язання якої впливає багато чинників. Серед таких варто розглянути чинник, який не може не впливати на вибір шляху перекладу ономастичних новоутворень Толкіна – їхню структуру. Окрім простих (*Elessar*) і складних (*Treebeard, Quickbeam, Beechbone*), частина імен є атрибутивними словосполученнями (далі – АС): *The Valley of the Living Death – Долина Живої Смерті; Shadow's Servants – Слуги Володаря Перснів*. Такі АС структурно представлені номінальними одиницями з ядра і атрибута. Їхньою особливістю є багатоконпонентність. О.І. Денисов зазначає, що АС, які мають два атрибути, характеризуються найвищим ступенем поширення [13, с. 10–12]. Аналіз фактичного матеріалу «Володаря Перснів» показав, що у творі Толкіна присутні АС, в яких зв'язок між атрибутом та ядром є безпосереднім (*Southern Mirkwood*), опосередкованим (*East Wall of Rohan-Rohirrim*) і змішаним (*the Caverns of Helm's Deep*). Увесь корпус

АС поділено на два класи – стягнені та нестягнені. У стягнених розташування атрибутів не хаотичне, а ґрунтується на певних закономірностях акумуляції різнорідних ознак (*the Great East Road, the Dead City*). У нестягнених спостерігаються різного роду порушення принципу акумуляції: вони мають у своєму складі один або декілька сполучників, унаслідок чого можна виділити сполучникові (*the East and West Marches*), безсполучникові (*the Stairs of Cirith Ungol*) і змішані (*the Orcs of the White Hand*) атрибутивні словосполучення.

Взявши до уваги проведений О.І. Денисовим аналіз [13, с. 13], можна виділити такі моменти: серед трьох підкласів нестягнених препозитивних багатоконпонентних атрибутивних словосполучень (далі – ПБАС) найбільшу кількість вживань мають безсполучникові словосполучення; за ними йдуть сполучникові (у тексті аналізованого роману спостерігається лише один випадок вживання сполучникового імені-антропоніма *Slinker and Stinker – Підлуза і Смердючка*, але його не можна піддати цій класифікації через відсутність атрибутивного компонента і сполучникового топоніма – *the East and West Marches*; за кількістю випадків вживання стягнені ПБАС переважають над нестягненими.

Виділені структурні аспекти та особливості вживання ПБАС дають змогу стверджувати, що: 1) власні назви, будучи атрибутивними словосполученнями, мають стягнений характер, для найбільш ємкого та водночас компактного повідомлення інформації; 2) набагато менше вживаються нестягнені з використанням сполучників і прийменників, щоб більш точно донести інформацію, особливо коли ПБАС має у своєму складі більш ніж три компоненти; 3) за кількістю атрибутів бувають щонайменше двокомпонентні; 4) характеризуються різними видами зв'язку між атрибутом та ядром; 5) у них вживаються іменники, але не тільки як ядра, але й як атрибути; 6) кількість вживання в них прикметників і дієприкметників II не переважає кількості вживання іменників.

І.В. Корунець [14, с. 225] пропонує перекладати багатоконпонентні атрибутивні словосполучення залежно від їхньої структури. Наприклад, двокомпонентні АС перекладаються так: а) починаючи з ядра, потім вже атрибути: *Shadow's Servants – Слуги Володаря Кілець*; б) починаючи або з ядра, або з атрибута: *the High Hey – Піднірна огорожа*. Іноді перед двокомпонентними АС стоять прислівники, дієприкметники, використані як атрибути. Тоді двокомпонентні АС можуть мати такі форми: А+NN (*the Green Hills of Pinnath Gelin*); AN+N/N (*the Witch-lord of Angmar, Third Marshal of Riddermark*), створюючи смислові групи або з ядром, або з атрибутом. Такі групи перекладаються так: спочатку прикметник, потім ядро та прилягаючий іменник; спочатку прикметник, потім наступний іменник та ядро; спочатку ядро, потім прикметник і насамкінець – іменник; описовим способом або за допомогою авторських коментарів [14, с. 132–148].

Двокомпонентні АС можуть мати також такий вигляд: N+AN (*the Sorceress of the Golden Wood*); A+AN (*the Sleepless Dead Traitors*) [14, с. 230]. Їх перекладали починаючи з головної групи AN. Такий самий підхід рекомендується використовувати, коли перекладач має справу з конструкціями, де першим компонентом є власна назва. Подальші багатоконпонентні АС являють собою щось подібне до «снігової лавини». Починаючи з двокомпонентного словосполучення, вони «обрастають» додатковими атрибутами, формують нові, більш складні смислові групи (*the Lord of Men from the Great Blackroot Vale*). Але варіанти перекладу їх залишаються подібними до поданих вище.

Варто зауважити, що для перекладу художніх творів, а саме власних назв як їхньої частини, описовий переклад не є вживаним прийомом через зникнення образності та неекономічність.

В.Н. Комісаров [15, с. 40] конкретно не розмежовує АС на підкласи, а концентрує увагу на багатоконпонентності препозитивних АС і на семантичних зв'язках між компонентами, зазначаючи, що між атрибутами та ядром смислові зв'язки різноманітні й далеко не всі англійські АС можна передати в мові перекладу сполученням А+N. Автор, зокрема, підкреслює, що багатозначність притаманна тим АС, в яких атрибут виражений іменником – власним ім'ям або географічною назвою. Серед основних способів перекладу препозитивних АС автор виділяє такі: переклад за допомогою такого самого препозитивного АС в мові перекладу; переклад за допомогою словосполучень типу N+P (preposition) +N; переклад із перестановкою компонентів АС; переклад із перенесенням атрибута до іншого іменника; переклад одного з компонентів АС за допомогою групи слів [15, с. 48].

Аналіз корпусу ономастичних псевдореалій твору «Володар Перснів» показав, що серед них присутні як сполучникові, так і безсполучникові АС. Різниця в їхній кількості незначна і становить приблизно 5 % на користь безсполучникових. Серед можливих прийменників у власних назвах (*off/for/on/in/to/at*) переважає прийменник *of* (близько 97 % випадків). У перекладах вони або опускаються, або передаються відмінковими флексіями (*The Hall of Fire – Камінна Зала*).

Отже, основними способами перекладу власних назв з урахуванням їхньої структурної форми є такі: 1) переклад з ядра БАС; 2) з атрибутів у різних комбінаціях; 3) з атрибутивних груп.

Втім, картина підходів до відтворення ономастичних псевдореалій буде неповною, якщо не звернути увагу ще на одну особливість – їхню морфологічну будову. Наприклад, деякі слова змінюють свою морфологічну категорію (*the Bonfire Glade – Пожежна Прогаліна, the King of Mountains – Гірський князь, the South Gate – Південна Брама*). Окрім того, слово може змінювати не лише зовнішню форму, але й внутрішню, тобто морфологічна трансформація може комбінуватися з лексичною (*the Tower of Guard – Сторожова Фортеця*). Відомо також, що в одного слова може бути декілька синонімів, але кожний синонім може мати якусь окрему рису, що його відрізняє, наприклад антропонім *Sackville-Baggins*, у якому *Sackville* – англійське прізвище, більш аристократичне, ніж *Baggins*. Вони поєднані, тому що англійські, а отже, загалом у Толкіна *sack* і *bag* мають схожі значення, крім того, їх поєднання створює комічний ефект. Віднайдені переклади мають передати цей ефект (*Торбіль-Злоткінси, Кошелі-Торбинси*). До того ж певні слова у мові оригіналу мають уже загальноприйняті відповідники у мові перекладу. У самому процесі намагаються вживати найдоцільніші лексичні одиниці, однак одним словом – словниковим варіантом не завжди можна обмежитися. Іноді перекладачі змушені узагальнювати або, навпаки, конкретизувати поняття або вдаватися до інших прийомів, аби зберегти мету комунікації (*The Winged Messenger – Глауатай, halfings – дрібнолюдки*).

В.І. Карабан, відповідно до способів передавання назв, поділяє їх на три групи [16, с. 423–424]: 1) назви, де всі компоненти перекладаються (*the Prancing Pony – Брикливий Коник; Green Dragon – Зелений дракон; the Old Guesthouse – Старий заїзд; the Floating Log – Пень-колода; the Golden Perch – Золотий*

шесток; *the Ivy Bush* – Куш плюща; *the White Council* – Біла Рада; *the Council of the Wise* – Рада Мудрих; *the Grey Company* – Сірий Загін). Окрім того, що прийоми перекладу цієї групи назв визначено за належністю, і сам Толкін рекомендував перекладати їх повністю; 2) назви, де всі компоненти не перекладаються, а транскодуються (*Esgaroth* – Есгарот; *Lebennin* – Лібеннін; *Angmar* – Ангмар; *Dol Guldur* – Дул-Гулдур; *Orodruin* – Ородруїн); 3) назви, де один або більше компонентів передаються за допомогою транскодування (*Mount Mindolluin* – гора Міндолуїн; *the Bridge of Nimrodel* – міст Нимроделі; *the Lord of Rivendell* – Володар Рівенделу).

Отже, під час передання онімів використовуються, як правило, три способи: транскрипція, транслітерація та змішаний спосіб. На сучасному етапі більшу перевагу віддають транскрипції, ніж транслітерації. Однак, на думку Д.І. Єрмоловича, мета системи транскрипції не стільки в тому, щоб якомога ближче передати звучання іншомовного антропоніма літерами мови перекладу, скільки в тому, щоб зберегти принцип взаємної однозначної відповідності між фонемами оригіналу та їхніми фонетичними відповідниками [17, с. 19]. Але, як зазначає сам автор, цієї мети не завжди можна досягти, тому що фонологічні системи різних мов, як правило, настільки специфічні, що їхні звуки не можна поставити у взаємно однозначну відповідність, що й пояснює виникнення змішаного способу.

Щодо передання англійських значущих онімів, Д.І. Єрмолович дотримується думки, що їх відхилення від традиційно прийнятих прийомів передання таких імен може мати місце саме через необхідність передати додаткове смислове навантаження, і серед прийомів їх передання називає знаходження еквівалента в мові перекладу, транскрипцію із підрядковим поясненням, транслітерацію з уточнюючим перекладом або описовий переклад [17, с. 41]. До цієї групи назв належать також прізвиська (*Grey Pilgrim* – Сірий Мандрівник; *the Grey Wanderer* – Сірий Блукач; *the Fell Riders* – Люти Вершники). Вони мають перекладатися так само, як і прізвиська королів та інших титулованих осіб: *the Prince of Halflings* – Князь Дрібнолюдків. Окрім того, треба зазначити, що для досягнення того ж ефекту під час надання перекладеного варіанту значущого імені або прізвиська, якого досяг автор оригіналу, необхідно ретельно проаналізувати значення та походження слів, з яких вони складаються. Особливо це важливо для «Володаря Перснів», оскільки у вже наявних перекладах (і це неодноразово зазначалося критиками) є багато помилок щодо перекладу саме цих імен.

Окремої уваги потребує розгляд проблеми відтворення топоніміки «Володаря Перснів». Зазвичай відомі географічні назви мають прийнятні відповідники, що не може слугувати орієнтиром у випадку імен-толкінізмів, оскільки географія твору є цілком віртуальною. Отже, питання вибору перекладацького рішення залишається актуальним під час кожного утворення і значно ускладнюється завдяки існуванню у творі штучних мов. Як правило, географічні назви, які не містять загального елемента, транскрибуються або транслітеруються: *Annúminas* – Анумінас; *Calenhad* – Каленгод; *Torech Ungol* – Торех Унгол. За І.В. Корунцем, географічні назви на позначення морів, океанів, заливів, перешийків, архіпелагів, каналів, адміністративних територій, а також складені назви країн завжди перекладаються [14, с. 102]: *Horse Lands* – Країна Коней; *the Loudwater* – річка Гомінка, тоді як за В.Н. Комісаровим у подібних назвах перекладається загальне слово [15, с. 119]: *the Bay of Belfalas* – затока Бельфалас, а назви річок взагалі не перекладаються. Назви мос-

тів, як правило, перекладаються: *the Brandywine Bridge* – Міст через ріку Брендвінн. Для тих назв, які складаються з одного слова чи словосполучення, часто виникає необхідність у доданні уточнюючого / загального слова (прагматична адаптація): *Kheled-zaram* – озеро Келед-зарам; *Cirith Ungol* – перевал Кіріт Унгол. Деякі назви повністю складаються із загальних слів, які перекладаються: *the Nothern Kingdom* – Північне Королівство; *the Great Gate* – Великі Ворота; *the Paths of the Dead* – Стежка Небіжчиків.

Якщо під час перекладу географічних назв на зразок *the Black Country*, *Dead Marshes* перекладачеві не важко знайти варіант для передання смислу цієї назви Чорний Край; *Болота Мертвих* то в таких як *the Loudwater*, *Greenwood the Great* знову ж таки виникає проблема значимості окремих частин, з яких складаються такі назви. Не зникає при цьому необхідність збереження її форми. Наприклад, під час перекладу географічні назви *the Loudwater*, *Greenwood the Great* отримують відповідники: (річка) Гомінка, Великий Зелен-ліс. А таку назву, як *the Chetwood*, яка складається з коренів *chet* та *wood*, краще передати за допомогою змішаного варіанта: архаїчний корінь *chet* не перекласти українською як *ліс*, хоча саме це він й означає. Причина – другий корінь, тільки сучасний, який має те саме значення *ліс*. Доречним варіантом передання цієї назви є *Четбор*. Смысл, відповідно, збережено повністю, а форму – частково. Тож знову необхідно встановлювати початкове значення слів і коренів, з яких складаються назви. Якщо неможливо перекласти це слово або корінь, то краще передавати його також за допомогою практичної транскрипції.

Зважаючи на надзвичайно складну й розгалужену систему ономастичних псевдореалій, що беруть на себе левову частку функції створення особливого колориту твору «Володар Перснів», інакше кажучи, є одним з основних складників ідіостилу письменника, особливої уваги заслуговує прийом прагматичної адаптації під час перекладу ономастичних псевдореалій. Порівняємо декілька варіантів перекладу ономастичної одиниці *Shelob's Lair*.

“*This is the way in,*” said Gollum softly. “*This is the entrance to the tunnel.*” He did not speak its name: *Torech Ungol*, *Shelob's Lair*” [8]. – *Ось тут вхід, – тихо сказав Голум. – «Тут починається тунель. Він не вимовив його назви – Торех-Унгол, Лігво Шелобі»* [12]. – *«Нам туди, – шепнув Горлум, – вхід отут. Назви підземелля він і зараз не сказав. А це був Тірах-Унгол, Лабіринт Шелобі...»* [9]. О. Фешовець у першому прикладі застосувала для слова *Lair* варіантний відповідник *Лігво*. А. Немірова натомість використала лексичну заміну *Лабіринт*, більш інформативну для розкриття подальшого сюжету. Перекладач О. Мокровольський вжив додавання – *Лабіринт паугичихи Желоб*. Отже, двоє з трьох перекладачів вдалися до прагматичної адаптації перекладеного імені. Але жоден із них не дотримався авторської поради щодо відтворення імені *Shelob*, яке Толкін створив із двох слів: *She* та *lob* і наполягав на його перекладі, а не транскодуванні.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можна впевнено стверджувати таке: у виконаних перекладах ономастично Толкіна панівним є функціональний підхід, який визначає перевагу перекладу значущих антропонімів і топонімів над їх транскодуванням, яке дає змогу зберегти форму, але не передає ані виразності, ані образності імені. Такий підхід допомагає найкраще передати емоційно-оцінну функцію поетичного ономастично. За всіх спроб усебічно обробити

ономастикон «Володаря Перснів» з урахуванням як контексту й авторських рекомендацій, так і загальнотрадиційних підходів до відтворення ономастичних псевдореалій Толкіна українською мовою творчий потенціал ще далеко не вичерпано, а твір потребує подальшого вивчення, аби глибше відобразити його унікальний характер.

Література:

1. Виноградов В.С. Перевод: Общие и лексические вопросы. М.: КДУ, 2004. 240 с.
2. Живіцька І.А. Мовна картина світу як відображення реальності. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2010. Вип. 4. С. 20–25.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод. М.: «Международные отношения», 1975. 240 с.
4. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англоукраїнських перекладів української прози): монографія. Львів: «Вид-во Львівського державного університету», 1989. 212 с.
5. Буяр І.Є. Передача «толкінізмів» у авторському дискурсі. «Науковий потенціал світу 2004»: матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. Т. 70: Актуальні проблеми перекладу. Дніпропетровськ: «Наука і освіта», 2004. С. 5–7.
6. Лебедева Е.А. Ономастикон произведения Дж.Р.Р. Толкина «Властелин Колец»: структурный, семантический и функциональный аспекты: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 – «Теория языка». Ростов-на-Дону: Ростовский государственный педагогический университет, 2006. 30 с.
7. Флорин С. Муки переводческие. Практика перевода. М.: «Высшая школа», 1983. 213 с.
8. Tolkien J.R.R. The Lord of the Rings. On Amazon.com. New York: Times Book. URL: <https://www.amazon.com/Lord-Rings-J-R-R-Tolkien/dp/05444003411>.
9. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів: Хранителі Персня / Джон Роналд Руел Толкін. Пер. А. Немірової. Х.: «Фоліо», 2003. 432 с. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/tolkien_the_lord_of_the_rings_1_ua.htm
10. Tolkien J.R.R. The Letters of J. R. R. Tolkien. London: “Harper Collins Publishers”, 1981. 542 p.
11. Стасюк Б.В. Дж.Р.Р. Толкін: Інтерпретація кризь призму античності. Іноземна філологія. 2010. Вип. 122. С. 229–234.
12. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перстенів: у 3 ч. / Пер. з англ. О. Фешовець. Львів: «Астролябія», 2004. Ч. 1–3. URL: <https://litvek.com/bg/367986?p=198>.
13. Денисов О.І. Особливості препозитивних багатоконпонентних іменних фраз у текстах різних функціональних стилів: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови». Харків: Харківський державний університет, 1997. 19 с.
14. Korunets I.V. Theory and Practice of Translation. Vinnytsia: “Nova knuga”, 2003. 448 p.
15. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: «Высшая школа». Ч. 1. 1960. 176 с.; Ч. II, 1965. 164 с.
16. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: «Нова книга», 2002. 564 с.
17. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. М.: Р. Валент, 2001. 200 с.

Фадеева Е. В., Петренко В. Ф. Проблемы воссоздания ономастических псевдореалий Дж. Р. Р. Толкина в украинском переводе

Аннотация. Стаття посвящена аналізу существуючих переводов ономастических псевдореалий Дж. Р. Р. Толкина с учётом функционального подхода к их воссозданию. Рассмотрены структура и семантика авторского ономастикона и приёмы его воссоздания в целевом языке.

Ключевые слова: ономастическая псевдореалия, оним, транскодирование, переводческая трансформация, прагматическая адаптация.

Fadieieva O., Petrenko V. Problems of reproducing J. R. R. Tolkien's onomastic pseudorealities in Ukrainian translation

Summary. The article has been devoted to the analysis of the current translations of J. R. R. Tolkien's onomastic pseudorealities taking into account the functional approach to their reproduction. The structure and semantics of author's onomasticon has been reviewed, as well as techniques for reproducing it in the target language.

Key words: onomastic pseudoreality, onim, transcoding, translation transformation, pragmatic adaptation.